

WSTĘP

Niniejszy tom studiów ma za zadanie opisać relacje, jakie zachodziły pomiędzy władzą i społeczeństwem na początku lat osiemdziesiątych XX w. Już sam tytuł tomu – *Konfrontacje i negocjacje* – sugeruje, że nie były to relacje ani łatwe, ani przyjemne. Na wielu płaszczyznach dochodziło do konfliktów, o wszystko trzeba było z władzą walczyć, najczęściej za pomocą strajku. W cywilizowanych krajach najlepszym sposobem rozwiązania konfliktu jest rozmowa, ponieważ w wyniku negocjacji wypracowywane jest optymalne dla wszystkich stron rozwiązanie. Władze komunistyczne w Polsce traktowały negocjacje ze społeczeństwem jako przejaw swojej słabości. Przymuszone do nich zaczynały rozmawiać, często jednak zakulisowo prowadziły równoległe działania zmierzające do konfrontacji. Doskonałym potwierdzeniem tej tezy były wydarzenia z marca 1981 r. w Bydgoszczy, kiedy zaproszonych na sesję Wojewódzkiej Rady Narodowej związkowców, pomimo złożonej wcześniej obietnicy, nie dopuszczono do głosu, a następnie siłą wyrzucono z budynku Urzędu Wojewódzkiego. Konfrontacyjną postawę władz widać również w bezpardonowym zwalczaniu przeciwników politycznych nie tylko za pomocą podległych mediów czy kolportowanych anonimowo paszkwilanckich ulotek, ale też, a może przede wszystkim, za pomocą tajnych służb, dysponujących właściwymi sobie środkami i metodami operacyjnymi. Obroną przed takimi działaniami były najczęściej strajki, które zmuszały władze do negocjacji, a czasem do ustępstw. Potwierdzenie skuteczności takiej metody była zgoda władz na rejestrację NSZZ „Solidarność”, zgoda wymuszona właśnie strajkami. Związek ten skupiał jednak tylko mieszkańców miast, natomiast mieszkańcy wsi, mamy tu na myśli rolników, nie mieli swojej niezależnej organizacji. Walka o rolniczą „Solidarność” była wyznacznikiem konfliktu społeczno-politycznego, który występował w Polsce przez wiele miesięcy na początku lat osiemdziesiątych XX w. Stąd też pomysł, aby konflikt ten uczynić główną osią narracji pierwszej części niniejszego tomu. Tematem wielu artykułów zamieszczonych w tym bloku są różne aspekty zmagania rolników o własny, niezależny związek zawodowy. Wsparcie dla rolników ze strony pracowniczej „Solidarności” spowodowało pośrednio wydarzenia, które przeszły do historii jako kryzys bydgoski. Zostały one opisane w drugiej części tomu. Autorzy zamieszczonych w nim artykułów opisali reakcję wybranych regionów kraju na wydarzenia, jakie rozegrały się 19 marca 1981 r. w Bydgoszczy. W ostatnim, trzecim

bloku tematycznym zamieszczone zostały teksty poświęcone tzw. resortom siłowym, które były wykorzystywane przez władze do konfrontacji ze społeczeństwem, gdy zawodziły negocjacje. Problem ten ukazano na przykładzie działań SB wobec NSZZ „Solidarność” w skali kraju oraz struktur rolniczej „Solidarności” w dawnym woj. bydgoskim. W bardziej szczegółowym ujęciu pokazano działanie tajnych służb wobec konkretnych osób. W jednym przypadku opisano rolę tajnego współpracownika SB w rozpoznaniu wiejskiego ruchu związkowego, w drugim przedstawiono operacje tajnych służb PRL wobec aktywnego działacza „Solidarności” pracowniczey. Uzupełnieniem jest tekst o funkcjonariuszach Milicji Obywatelskiej i ich niejednoznacznej reakcji na kryzys społeczny w PRL u progu lat osiemdziesiątych XX w.

Na publikację składa się siedemnaście artykułów historyków zajmujących się dziejami PRL. Tom otwiera tekst Tomasza Kozłowskiego, w którym autor w zwięzły sposób przedstawia zmagania mieszkańców wsi o zarejestrowanie niezależnego od władz komunistycznych związku zawodowego rolników indywidualnych. Kozłowski ukazuje inspirujący wpływ strajków robotniczych z lata 1980 r. i powstania NSZZ Solidarność na mieszkańców wsi. Opisuje różnego rodzaju działania podejmowane przez rolników, w tym manifestacje i strajki. Szczegółowy przebieg jednego z najważniejszych strajków chłopskich z lat osiemdziesiątych XX w. przedstawił Dariusz Iwaneczko. Naświetlił przyczyny, omówił przebieg i konsekwencje powiązanych ze sobą strajków chłopskich w Ustrzykach Dolnych i Rzeszowie. Wprawdzie nie przyniosły one niezależnemu ruchowi chłopskiemu ostatecznych rozstrzygnięć, ale z pewnością zainspirowały rolników z innych części kraju do przyłączenia się do walki o rolniczą „Solidarność”. W tym zakresie brzemienno w skutki był prowadzony przez ponad miesiąc strajk okupacyjny siedziby WK ZSL w Bydgoszczy. Różnym aspektom jego przebiegu poświęcone są trzy kolejne artykuły. W pierwszym z nich Katarzyna Gysińska-Jarmuła w sposób ogólny i zwięzły przedstawiła przebieg bydgoskiego strajku. Tadeusz Wolsza ukazał strajk poprzez pryzmat raportów zamieszczanych na łamach gazety ZSL „Zielony Sztandar” przez dziennikarza tego pisma Zdzisława Ropińskiego. Andrzej W. Kaczorowski zanalizował sposób relacjonowania strajku w Bydgoszczy na łamach „Słowa Powszechnego”, w którym w tamtym czasie był zresztą zatrudniony. Krzysztof Sychowicz autor ostatniego tekstu w pierwszym bloku tematycznym, spojrzął na problem działalności rolniczej „Solidarności” ze znacznie szerszej perspektywy. Opisał funkcjonowanie tej organizacji w woj. białostockim i łomżyńskim w pierwszej połowie lat osiemdziesiątych XX w.

Kolejna grupa tekstów zamieszczonych w tomie poświęcona została problematyce kryzysu bydgoskiego z 1981 r. Stanowią one cenne uzupełnienie wydanej w 2013 r. monografii *Kryzys bydgoski 1981. Przyczyny, przebieg, konsekwencje* autorstwa Krzysztofa Osińskiego i Piotra Rybarczyka. O ile w przywołanej monografii autorzy zaprezentowali syntetyczne ujęcie tego zagadnienia w odniesieniu do całego kraju, o tyle autorzy niniejszego tomu skupili się na omówieniu

reakcji poszczególnych regionów na kryzys bydgoski. Co warto podkreślić, autorzy prezentują w nich własne wnioski, często odmienne od tych, jakie poczyniono we wspomnianej wyżej monografii kryzysu bydgoskiego. Arkadiusz Kazański zaprezentował reakcję na wydarzenia w Bydgoszczy jednego z najważniejszych regionów NSZZ „Solidarność”, jakim był Region Gdański. O znaczeniu tego regionu decydowało to, że Wybrzeże było kolebką „Solidarności”, w Gdańsku mieściła się siedziba władz krajowych NSZZ „Solidarność” z tak ważnymi osobami, jak Lech Wałęsa, Anna Walentynowicz czy Andrzej Gwiazda. Zatem reakcja tego regionu „Solidarności” na wydarzenia bydgoskiego marca 1981 r. była istotna, ponieważ w znaczący sposób generowała ona postępowanie struktur związkowych z innych regionów kraju. Artur Kubaj opisał reakcję na wydarzenia z 19 marca 1981 r. mieszkańców Szczecina i Regionu Pomorze Zachodnie NSZZ „Solidarność”, Tadeusz Ruzikowski kroki podjęte przez Region Mazowsze, natomiast Przemysław Wójtowicz i Wojciech Polak omówili zachowanie niezależnych środowisk w Toruniu. Wójtowicz opisał zaangażowanie Regionu Toruńskiego NSZZ „Solidarność” w protesty przeciwko pobiciu działaczy związkowych, natomiast Polak skupił się na działaniach środowiska akademickiego Torunia. Uniwersytet Mikołaja Kopernika był największą uczelnią wyższą w regionie i dużym skupiskiem osób nastawionych opozycyjnie do władz komunistycznych. Tekst Piotra Kardeli, zamykający drugą część tomu, to analiza sposobu relacjonowania kryzysu bydgoskiego na łamach prasy związkowej i partyjnej dawnego woj. olsztyńskiego.

Powstanie i działalność NSZZ „Solidarność”, a później również NSZZ RI „Solidarność”, które powstały na fali protestów społecznych i strajków, spowodowały we władzach strach przed nowym i nieznanym wrogiem. Z tego też względu wykorzystywano tajne służby, które inwigilowały i zwalczały działalność tych organizacji. Grzegorz Majchrzak opisał metody walki SB z NSZZ „Solidarność”, natomiast Marek Szymaniak analogiczne działania SB wobec struktur rolniczej „Solidarności” w woj. bydgoskim. Paweł Warot odtworzył proces angażowania się we współpracę z SB jednego z regionalnych działaczy rolniczej „Solidarności”, natomiast Krzysztof Osiński zrekonstruował działania SB wobec przywódcy „Solidarności” w Bydgoszczy, a jednocześnie bohatera kryzysu bydgoskiego, Jana Rulewskiego. Artykułem kończącym tom jest tekst Piotra Rybarczyka będący socjologiczną analizą postaw bydgoskich funkcjonariuszy MO wobec „Solidarności”, kierownictwa MSW i sytuacji społeczno-politycznej w Polsce w latach 1980–1981.

Mamy nadzieję, że ustalenia poczynione przez autorów dostarczą nie tylko nowych informacji na temat najnowszej historii PRL, ale będą zarazem inspiracją do podjęcia kolejnych badań, które jeszcze bardziej poszerzą zakres naszej wiedzy na ten temat.

Mirosław Golon, Krzysztof Osiński